

Covenant & Conversation

Jonathan Sacks
THE RABBI SACKS LEGACY

RABI LORD JONATHAN SACKS'IN ÖĞRETİ VE YAZILARINDAN

Covenant & Conversation yazılarına sağladıkları ve Harry (Chaim) Schimmel'in anısına adanan cömert sponsorlukları için Schimmel Ailesi'ne teşekkürlerimizle. "R. Chaim Schimmel'in Tora'sını, onunla ilk karşılaştığım zamandan beri severim. Sadece yüzeysel gerçekle değil, altta yatan daha derin gerçeğe olan bağlantısıyla da ilgilenmeye gayret eder. 60 yıldır kendisine eşlik eden olağanüstü eşi Anna'yla birlikte, aile, cemaat ve Tora sevgisine adanmış bir yaşam inşa ettiler. Ortaya koydukları örnek yaşamla beni fazlasıyla etkilemiş müstesna bir çift." – Rabi Sacks

Yaradan ve Erets Yisrael

Bazı zamanlar vardır ki, çok eski bir metin, ilk yazıldığı zamandan çok, doğrudan içinde bulunduğumuz ana hitaben konuşuyormuş gibi görünür. Bunun en bariz örneklerinden biri, Raşi'nin Tora'ya yapmış olduğu o ünlü ilk açıklamadır. Raşi'nin "Başlangıçta Tanrı... yarattı" sözlerine yaptığı bu ilk açıklamayı gelin hep birlikte bütünüyle dinleyelim¹:

Rabi Yitshak şöyle dedi: Tora'nın, tüm Yisrael'e verilen ilk emir olan "Bu ay sizin için ayların başı olacak" (Şemot 12:2) pasuğuyla başlaması gerekirdi. Öyleyse neden "Başlangıçta..." ile başladı? Bu şekilde başladı, çünkü "Eylemlerinin gücünü anlattı halkına, onlara ulusların mülkünü vermek için" (Teilim 111:6) fikrini iletmek istedi. Böylece, eğer dünyanın ulusları Yisrael'e "Sizler gaspçısınız, çünkü yedi ulusun topraklarını zorla aldınız" derlerse, Yisrael onlara "Tüm dünya Kutsal ve Mübarek Tanrı'ya aittir. Onu O yaratmış ve [söz konusu toprakları bu uluslara] vermiştir; ve [daha sonra yine] Kendi İsteği ile onu onlardan almış ve bize vermiştir" diyebileceklerdir. (Raşi, Bereşit 1:1)

Raşi bu sözleriyle pekâlâ, Yahudilerin kendi ülkelerine sahip olma haklarının inkâr edildiği, Yisrael Devleti'ne karşı boykot, tecrit ve yaptırım (BDS) çağrılarına, hatta Yahudi Devleti'nin var olma hakkının bile gittikçe daha çok sorgulanmasına sahne olan çağımıza hitap ediyor olabilirdi.

Raşi (1040-1105), Yahudilerin Hıristiyan yönetimi altındaki konumlarının ciddi anlamda kötüleşmeye başladığı bir zamanda Kuzey Fransa'daki Troyes'te yaşamıştı. O dönemin en travmatik olayını – 1096 yılındaki İlk Haçlı Seferi'nin başında Lorraine'deki Yahudi cemaatlerinin katline – şahsen tanık olmuş biriydi. O günlerde Yahudiler güçsüzdü ve zulüm görmekteydi. Yakın bir zamanda Ülke'ye dönmek konusunda gerçekçi hiçbir ümitleri yoktu.

Rabi Yitshak'ın sözlerindeki mantığa gelirsek; bunun biraz zorlama bir açıklama gibi göründüğünü söylemek gerekir. Tora neden mi Yaratılış'ın anlatımıyla başlamıştır? Çünkü bu, Yahudi inancının temellerinden biridir. Rabi Yitshak ise, Tora öncelikli olarak bir talimatlar kitabı olduğu için, aslında ilk emirle – en azından kolektif bir bütün olarak Bene Yisrael'e verilmiş olan ilk emirle – başlaması gerektiğini öne sürüyor görünmektedir. Ancak Tora'daki her şeyin bir emir sınıfında olmadığı açıktır. Tora'nın büyük bölümü anlatımdır. Dolayısıyla Rabi Yitshak'ın sorusu biraz tuftur.

¹ Bu yazı ilk olarak Rabi Sacks tarafından Eylül 2010'da yazılmıştır. Yıllar sonra Rabi Sacks, tüm Tora'nın İngilizce çevirisini yaptığı zaman, Tora'nın bu ilk sözleri hakkında yeni bir çeviri önermiştir: *Bereşit bara Elokim... – "Tanrı... yaratmaya başladığı zaman..."* Rabi Sacks'ın İngilizce Tora çevirisinin bütünü *Koren Tanakh: Magerman edition* içinde bulunabilir.

Cevabı da aynı şekilde. Yaratılış eylemini, Bene Yisrael'in Erets Yisrael'deki haklarına yönelik itirazlarla ilişkilendirmeye ne gerek vardır? Ve eğer Rabi Yitshak'ın ilgisi sırf emirlere yönelikse, o zaman sorduğu soruya neden bariz *alahasal* cevabı vermesin? Basitçe, Yaratılış hikâyesinin, Şabat'ı gözetme emrini açıklamak amacıyla anlatılmış olduğunu söyleyebilirdi. Bu yönden bakıldığında Rabi Yitshak'ın yaklaşımı son derece kafa karıştırıcıdır.

Ancak doğrusu, Rabi Yitshak, aslında çok ikna edici bir noktaya parmak basmaktadır. Yıllar önce seküler bir akademisyen, David Clines, *The Theme of the Pentateuch* (Tora'nın Teması) başlıklı bir kitap yazmıştı. Vardığı sonuca göre, Moşe'nin Beş Kitabı'nın tümünü kapsayan tek tema, ülke hakkındaki vaattir. Hiç şüphesiz doğru bir vargıdır bu. Tabii ki bazı alt temalar da vardır, ama bu, hepsinin üzerinde baskındır.

Bereşit içinde Tanrı, Avraam'a yedi kez, Yitshak'a bir kez ve Yaakov'a üç kez ülkeyi vaat etmektedir. Moşe'nin kitaplarının geri kalanı, Moşe'nin "süt ve balın aktığı ülke" hakkında bildirim aldığı Şemot'un başından, bu ülkeyi uzaktan gördüğü Devarim'in sonuna kadar, Yahudi yolculuğunun varış noktasıyla, yani Erets Yisrael ile ilgilidir.

Temel bir edebi kural vardır. Çehov şöyle demişti: "Eğer birinci perde açıldığında duvarda bir tüfek asılıysa takip eden sahnede tüfek mutlaka patlamalıdır. Aksi takdirde onu oraya koymayın." Eğer Moşe'nin kitaplarının merkezi teması Ülke hakkındaki vaat ise, o zaman başlangıç da bir şekilde onunla ilişkili olmalıdır. İşte, Rabi Yitshak'ın işaret ettiği nokta da budur: Yaratılış hakkındaki anlatımın mutlaka Erets Yisrael ile bağlantısı olmalıdır. Bunun amacı, Yahudi halkının ülke üzerinde hak sahibi olmasına temel teşkil eden vadin, aklın alabileceği en yüksek kaynaktan, evrenin hükümrانından, her şeyin Yazarı'ndan geldiğine işaret etmekten başka ne olabilirdi?

Ama biz bunu söylediğimiz anda, derhal bariz bir soru ortaya çıkmaktadır. Bir inanç sisteminin belli bir ülkeye bağlı olmasına ne gerek vardır? Özellikle de monoteizm bağlamında bu, kulağa oldukça saçma gelmektedir. Hiç şüphe yoktur ki, her yerin Tanrı'sına her yerde ibadet edilebilmelidir.

Burada da Rabi Yitshak bizi doğru yöne sevk etmektedir. Bize, bir halk olarak Bene Yisrael'e Mısır'dan çıkmak üzere oldukları aşamada verilmiş olan ilk *mitsuva*yı hatırlatmaktadır:

"Bu ay sizin için ayların başı olacak; yılın ayları açısından bu [ay] sizin için birincidir." (Şemot 12:2)

Yahudilik öncelikli olarak kişisel kurtuluş hakkında, başka bir deyişle, birey ile Tanrı arasındaki, ruhun en derin yerlerinde var olan ilişki hakkında değildir. Kolektif kurtuluşla, yani güçlünün zayıfı köleleştirdiği bir yer olan Mısır'ın karşıtı olacak bir toplum yaratmanın nasıl bir şey olduğuyla ilgilidir. Tora, benim özgürlüğümün seninki pahasına satın alınmadığı, adaletin hüküm sürdüğü ve her bireyin, Tanrı'nın suretini taşıyan biri olarak tanındığı bir toplumun arkitektoniğidir. Thomas Jefferson'un "tüm insanların eşit yaratılmış [ve] Yaradan tarafından kendilerine, devredilemez nitelikte belli başlı haklar bahşedilmiş olduğunu âşikâr kabul ederiz" sözleriyle tarif ettiği hakikatler hakkındadır Tora. John F. Kennedy'nin, "insanın hakları, devletin cömertliğinden değil, Tanrı'nın elinden gelir" sözleriyle kastettikleriyle ilgilidir.

Bizler sosyal canlılarız. Bu nedenle Tanrı'yı toplumun içinde buluruz. Tora'nın çok sayıdaki emrinin temel yapısı üzerinde dikkatle düşündüğümüz zaman keşfettiğimiz şey budur. Bu emirler içinde, adaletin uygulanması, savaş kuralları, toprak sahipliği, işçi-işveren ilişkileri, fakirlerin refahı, borçların periyodik olarak iptali; kısacası, Rav Aaron Lichtenstein'in 'toplumsal saadet' diye adlandırdığı olgunun yaratılmasına yönelik tam bir yasama yapısı yer alır.

Kanunlar bir toplumu şekillendirir ve bir toplumun, mekâna ihtiyacı vardır. Mukaddes bir toplumun mukaddes bir mekâna, bir kutsal toprağa ihtiyacı vardır. Bu nedenle Yahudilerin ve Yahudiliğin, kendi ülkelerine ihtiyaçları vardır.

Büyük bölümünde Yahudilerin sürgünde yaşadığı dört bin yıllık süreç içinde, antlaşma halkı yeryüzünün her yanına saçılmıştı. Yahudilerin hiçbir zaman yaşamadığı hiçbir ülke yok gibidir. Ama işte, tüm bu ülkeler içinde, onların, neredeyse diğer her ulusun kanıksadığı şeyi – kendi inançları doğrultusunda kendi toplumlarını yaratmak – yapabildikleri tek bir ülke olmuştur.

Tora'nın ön kabulü, Tanrı'nın, eğer genel olarak her yerde bulunabiliyorsa, belirli herhangi bir yerde de bulunabiliyor olması gerektiği yönündedir. Tıpkı Yaratılış anlatımında Şabat'ın kutsal zaman olması gibi, aynı şekilde, Erets Yisrael de Tora'nın bütünü boyunca kutsal mekândır.

Ama şimdi, Rabi Yitshak'ın öğretisinin en kafa karıştırıcı kısmına gelmiş bulunuyoruz. Ne söylediğini hatırlayın:

Eğer herhangi biri Yahudi halkının Erets Yisrael üzerindeki hakkını sorgulayacak olursa, Yahudi halkı “Evreni Tanrı yaratmıştır. Yeryüzünü birçok ülkeye ve dile bölmüştür. Ama küçük bir ülkeyi Yahudi halkına vermiştir. Bizim Ülke üzerindeki hakkımız budur” diyebilecektir.

Rabi Yitshak nasıl olup da bunun ikna edici bir cevap olduğunu düşünebilmiştir? Neredeyse kaçınılmaz bir şekilde, Yahudi halkının Erets Yisrael üzerindeki hakkına meydan okuyan biri, Yisrael'in Tanrısı'na da inanmıyor olacaktır. Öyleyse Yisrael'in Tanrısı'na yapılan bir atıf Yisrael'in tezine nasıl olup da destek teşkil edebilecektir?

Gariptir; ama biz bu sorunun cevabını biliyoruz. Günümüzde, Yisrael Devleti'nin var olma hakkına meydan okuyanların ezici çoğunluğu, Yisrael'in Tanrısı'na, başka bir deyişle, Avraam'ın Tanrısı'na inananlardan oluşmaktadır. Bunlar, Avraam monoteizmi olarak bilinen geniş inanç ailesine mensupturlar.

Onlara, tevazu içinde şöyle dememiz gerekir: Mesele siyasi bir çatışma olduğu zaman, gelin buna siyasi bir çözüm arayalım. Gelin, barış arayışı için birlikte çalışalım. Ama konu inanç olduğu zaman, şunu unutmamamız gerekir ki, Yahudilik olmasaydı, Hıristiyanlık da İslam da olmazdı. Hıristiyanlık ve İslam'dan farklı olarak, Yahudilik hiçbir zaman dünyayı kendi inancına geçirmeye çalışmamış ve hiçbir zaman bir imparatorluk yaratmamıştır. Tek istediği, Yahudilerin, Hıristiyanların ve Müslümanların hepsinin inandığı, Evrenin Yaradanı tarafından Bene Yisrael'e vaat edilmiş olan tek bir minik ülke olmuştur.

Üzücüdür; Rabi Yitshak haklıydı ve Raşi de, Tora'ya yaptığı açıklamaların başında onun sözlerini aktarmakta haklıydı. Yahudi halkına, ülke üzerindeki hakkı konusunda, tam da aynı Tanrı'ya ibadet ettiklerini iddia eden halklar tarafından meydan okunacaktı. Aynı Tanrı, bizi, insanın saygınlığına, insan yaşamının kutsiyetine ve barışın zorunluluğuna davet etmektedir. Ve aynı Tanrı bize, 82 Hıristiyan ve 56 Müslüman ulusun olduğu bir dünyada, küçük bir Yahudi devletine de yer *olduğunu* söylemektedir.

Şabat Sofrası İçin Tartışma Soruları:

1. Tanrı'nın dünyayı nasıl yarattığını bilmek bize neleri öğretebilir?
2. Diaspora'da uygulanan Yahudilikle Erets Yisrael'de yaşayanların gözettiği Yahudilik arasında bir fark olduğunu düşünüyor musunuz?
3. Sizce günümüzde Yisrael Devleti “antik Mısır'ın karşıtı olan bir toplum” niteliğinde midir?